

JOÓ EMESE

Ha a cirkusz minden, a **cirkusz**pedagógia „minden is”

BEVEZETÉS

Merész állítás-e a cirkuszt mindenségnek nevezni? Hiszen elnevezése: a kör (latin: *circus*) a teljességet fejezi ki. *Mi minden alkotja a cirkusz sajátos teljességét a kultúra világának más műfajaihoz képest?*

A cirkusz egyszerre művészet és tudomány, sport és mozgásművészet, kézzelfogható valóság és szárnyaló fantázia, lenyűgöző látvány, magával ragadó hangzás, utánozhatatlan egyéni és közösségi mozgásformák sorozata emberek, állatok és tárgyak között. Az artistaművészek élő produkciói testközelből és szavak nélkül közvetítenek üzeneteket, érzéseket és történeteket, miközben a személyes kapcsolódás élményét nyújtják mindenkinek egy-egy megismételhetetlen pillanatban, magasságokban és mélységekben, a cirkuszépület vagy cirkuszsátor kerek, szinte gömbölyűnek érzékelhető közösségi terében. **A cirkusz művészi küldetése, egyben fenntarthatóságának alapja, hogy mindenkiben képes valamilyen érzelmet kiváltani: izgalmat, félelmet, meglepetést, csodálatot, katarzist...**

A cirkuszi produkció sokszor hihetetlen, mégis igaz – hiszen az artisták minden irányból láthatóak –, miközben a cirkusz is figyel a közönségére: játszik vele, bevonja, és feszgeti a határokat, amelynek a pillanatnyi illúzió és a káprázatos trükk éppúgy eszköze, mint a hétköznapi és az abszurd humor vagy az ügyetlenség komikuma. Mindenki beleképzelheti magát a cirkuszi produkciókba, hiszen mindenki jó, sőt kiemelkedő valamiben! Mindenkiben benne rejlik a csoda, amelynek aktivizálásához: önmagunk kifejezéséhez, készségeink fejlesztéséhez, tehetségeink gondozásához és hátrányaink leküzdéséhez a cirkuszpedagógia immár rendelkezésére áll. **A cirkusz pedagógiai**

küldetése, egyben fenntarthatóságának alapja, hogy egyszerre képes változásokat előidézni az emberekben ismereteik, képességeik és attitűdjeik terén.

Ha a cirkusz minden, a cirkuszpedagógia „minden is”: a középpontjában álló testmozgás, a cirkuszi mozgásformák végtelen változatosságának gyakorlása ugyanis nem csupán test-nevelés, hanem az érzelmeket és a gondolkodást is alaposan megmozgató komplex élmény. A cirkuszi zsánerek – az akrobatikától az állatokkal való foglalkozáson át a nevetetésig – a közösen végzett mozgásformákon keresztül, az affektív, kognitív és motoros területek fejlesztésén túl lehetővé teszik alapvető emberi attitűdök átélését is, rámutatva például az egymás iránti bizalmatlanságra vagy előítéletekre. A cirkusz „mindenki jó valamiben és mindenki másban jó” szemlélettel működik, amelyet a cirkuszpedagógiában résztvevők személyes tapasztalatként élhetnek át. Ez az önismereti, egyben közösségismereti élmény elősegíti az empátia és tolerancia fejlesztését, mások másságának megértését és elfogadását, és nem utolsósorban aktív segítségnyújtásra inspirál.

Míg száz évvel ezelőtt a cirkuszokban még közszemlére tették és kigúnyolták a testi fogyatékosággal rendelkező embereket,¹ a mai cirkusz nemcsak a közönségét segíti az előadások akadálymentes befogadásában, hanem munkatársai és előadóművészei körében is egyenrangú partnerként viszonyul azokhoz az emberekhez, akik bármilyen hátrányosságukat erőforrásként használják a cirkusz világában, és képesek akár arra is, hogy elkápráztassák a közönséget a cirkusz porondján.² **A cirkusz társadalmi küldetése, egyben fenntarthatóságának alapja, hogy valóban mindenkié.**

1. ábra. Lázár Ervin Program a Fővárosi Nagycirkuszban

Fotó: Urbán Ádám

¹ Vö. WEIGEL, J. & WEIGEL, R. (rend.) (2009): *The Butterfly Circus* [A Pillangócirkusz]. <https://www.youtube.com/watch?v=BUcVs09zFps> (Letöltés: 2023.02.26.)

² Omnium Circus (2021): *Omnium: A Bold New Circus*. <https://www.youtube.com/watch?v=2bMPDpX10Ew&t=2s> (Letöltés: 2023.02.26.)

CIRKUSZPEDAGÓGIA VOLT, VAN, LESZ

A **cirkuszpedagógia** tág értelemben a **cirkuszi jelenségek informális társadalmi hasznosítása**, valamilyen formában minden korban és minden kultúrában létező jelenség. A modern cirkuszban előadóművészetté nemesült mozgásformák, trükkök, komédiázások és idomítási bravúrok az általunk ismert archaikus kultúráktól napjainkig rituális, szakrális vagy szórakoztató céllal, harcászati vagy sporttevékenységekként egyaránt ismertek. Gyakran láthatóak például ókori egyiptomi ábrázolásokon labdazsonglőrök, középkori kódexekben buzogányt forgató lovaskatonák, képzőművészeti alkotásokon pedig gólyalábasok, kötélátúzóak, kígyóbűvölők és más mutatványosok.³ Rendkívüli testi képességekkel, ügyes trükkökkel vagy az állatok nyelvén értéssel elkápráztatni másokat – nos, ez minden korban szórakoztatta a mutatványost és az ő csodálóját is. A cirkusznak azonban a szórakoztatás mellett mindig volt ismeretterjesztő szerepe is: menaszériájában egzotikus állatok, porondján különleges artistaprodukción, távoli népek és kultúrák, másságokkal élő emberek, technikai és tudományos újítások, gyűjtemények, történelmi események adaptációi voltak láthatóak. A korabeli cirkuszi szenzációk akarva vagy akaratlanul, de formálták az emberek gondolkodását, és érdeklődést keltettek például: az állatok viselkedésének vagy az emberi test működésének jobb megértése iránt.

CIRKUSZPEDAGÓGIA: EZ IS, AZ IS

A cirkuszpedagógia a hazai és a nemzetközi cirkuszkultúrában hozzávetőlegesen párhuzamosan fejlődik. A cirkuszok informális tanulási színterei mellett folyamatosan egyre több speciális, nem-formális és formális cirkuszi tanulási szakterület bukkan fel. Ezek **szűk értelemben vett cirkuszpedagógiák, amelyek a cirkuszi jelenségeket kifejezetten nevelési és pedagógiai célokkal hasznosítják**. Minden új cirkuszpedagógiai szakterületen, azaz a cirkuszpedagógia valamennyi ágában egyformán a mindenkor mutatóanyagok és az újkori hivatásos cirkuszművészek különleges mozgásformái játsszák a főszerepet, azonban a fizikai aktivitás minden ágban más-más nevelési cél elérését szolgálja.

Melyek az eltérő nevelési célok a cirkuszpedagógiai szakterületen a szabadidős cirkuszban, a szociális cirkuszban, a terápiai cirkuszban és a klasszikus cirkuszpedagógiában?

³ Nemzeti Cirkuszművészeti Központ, Fővárosi Nagycirkusz (2020): Magyar Cirkuszművészet. <https://www.youtube.com/watch?v=YHrBPY2XD18&t=10s> (Letöltés: 2023.02.26.)

- A **szabadidős cirkusz** a jóllét természetes része, célja a cirkuszi mozgásformákkal való játék és szórakozás, miközben a résztvevők testük határaitól és mozgásos képességeikről tanulnak, kitarításukat, kreativitásukat, a másoktól tanulást és a másokkal való együttműködést gyakorolják.
- A **szociális cirkusz** társadalmi problémák megoldásához járul hozzá, a cirkuszi mozgásformákkal célja a testi fogyatékos vagy más hátrányossággal élő egyének vagy társadalmi csoportok boldogulási esélyeinek növelése szociális és mozgásos képességeik fejlesztésével, bátorítással, öröm és sikerélmény átélésével.
- A **terápiás cirkusz** az egészségügy területén jelent új megközelítést, a cirkuszi mozgásformákkal célja a kognitív, idegrendszeri és motoros fejlesztés, elsősorban pszichiátriai környezetben, értelmi és testi fogyatékkal élők körében, illetve tanulási vagy viselkedési nehézségek kezelése során.⁴
- A **klasszikus cirkuszpedagógia** közvetlenül kapcsolódik a köznevelés és közoktatás rendszeréhez, cirkuszi tevékenységeiben egyensúlyba helyezi az elméleti és gyakorlati képességfejlesztést, és egyformán figyelembe veszi a cirkusz és az iskola tanítási igényeit. A klasszikus cirkuszpedagógia a cirkuszi mozgásformákkal és a cirkuszi jelenségek sokoldalú vizsgálatával egyszerre teszi érthetőbbé a cirkuszi artistaprodukciókat és szemléletessé az iskolai tananyagot, miközben a többi cirkuszpedagógiai ághoz hasonlóan segít önmagunk és környezetünk megismerésében, saját rejtett képességeink felfedezésében és tehetségeink kibontakoztatásában.

A különböző cirkuszpedagógiai ágakban közös (a Magyar Zsonglőr Egyesület szóhasználatából átvett) „újcirkuszi” szemlélet, amely **radikális nyitást jelent a cirkuszi tudás megosztása, a cirkuszban való részvétel** felé. A cirkuszpedagógia nyitottságának köszönhetően a zsonglörködés, kötél tánc, akrobatika és bármelyik cirkuszi zsáner részvételén és együttműködésén alapuló tanulása, kipróbálása, gyakorlása és bemutatása egyéni és közösségi örömet, sikerélményt eredményezhet bárki számára.

⁴ Dr. GYARMATHY Éva: *Zsonglörködés a 21. században*. Magyar Zsonglőr Egyesület. <https://www.youtube.com/watch?v=gmqututK5mao> (Letöltés: 2023.02.26.)

2. ábra. A Fővárosi Nagycirkusz Waldorf-iskolai kihelyezett cirkuszpedagógiai foglalkozása

Fotó: Urbán Ádám

CIRKUSZPEDAGÓGIA ITT IS, OTT IS

A cirkuszpedagógia részvételi szemléletének és gyakorlatának széles nemzetközi elterjedése az 1990-es évek közepe óta tapasztalható. Ezt megelőző kezdeményezés Hollandiában az 1960-as években a **Circus Elleboog** társulat⁵ tevékenysége, Spanyolországban pedig a **Circo de Los Muchachos** társulat,⁶ amely 1966-tól tartott szervezett, részvételen alapuló cirkuszpedagógiai foglalkozásokat árva, hajléktalan és más szociális hátrányossággal élő gyermekeknek és fiataloknak. Az 1970-es évektől jellemző a cirkusz fokozatos társadalmi térhódítása, a részvételen alapuló közösségi formák elterjedése, a szabadidős cirkusz és a szociális cirkusz meghatározhatósága. A háború sújtotta Afganisztánban működő **Mobile Mini Circus for Children**⁷ ma is a mélyszegénységben, kulturális fogyasztási lehetőségektől elzárva élő gyermekek életére gyakorol pozitív hatást: koncentrációt és önbizalmat fejleszt, figyelmet és fegyelmet teremt. A közoktatás rendszeréhez szorosabban kapcsolódó

⁵ Circus Elleboog (2013): <https://www.youtube.com/watch?v=H70-ZDCQhJg> (Letöltés: 2023.02.26.)

⁶ Circo de Los Muchachos (2011): 25 años. <https://www.youtube.com/watch?v=crpDfqtARqk> (Letöltés: 2023.02.26.)

⁷ MMCC Global (2021): Back to Life: Mobile Mini Circus for Children. https://www.youtube.com/watch?v=x_XY-hmis7js (Letöltés: 2023.02.22.)

cirkuszpedagógia nemzetközi jó gyakorlataként tartható számon a svédországi **Cirkus Cirkör**⁸ 1995-ben megkezdett cirkuszpedagógiai tevékenysége, amely programjaiban a matematika tananyag egyes részeinek elmélyítése és szórakoztató elsajátítása mellett az önkifejezés, a bátorság, a kockázatvállalás fejlesztése is eredményes.

Magas szintű cirkuszpedagógiai tevékenységet Magyarországon elsősorban a 2000-ben alakult **Magyar Zsonglőr Egyesület**⁹ folytat, amely civil szervezetként, zsonglőrtevékenységei mellett, igen aktív az ismeretterjesztés, oktatás, publikálás, elméleti és gyakorlati képzés területén is. Kiemelkedő az egyesület által *A cirkusz mindenkié* programelnevezéssel végzett szociális cirkuszi tevékenység.¹⁰ Értelmezésükben, szociális cirkuszukban a cirkuszi művészeteket eszközként használják részvételi programjaikon a társadalmi integráció előmozdítása érdekében, például hátrányos helyzetű roma fiatalok körében.¹¹

A klasszikus cirkuszpedagógia hazai példái a **Magyar Nemzeti Cirkusz** elnevezésű családi utazócirkusz közoktatáshoz kapcsolódó, tananyagot szemléltető renghagyó cirkuszi előadásai, amelyeket évente két alkalommal, Budapesten és Szombathelyen láthat a diákközönség *Tudomány a porondon* címmel.¹²

Integrált megoldást jelentenek a formális és a nem formális tanulás nézőpontjából egyes, a közoktatás rendszerében működő alternatív iskolák saját fejlesztésű cirkuszpedagógiai programjai. A **Waldorf-iskolákban** például az 1990-es évek óta tartanak cirkuszi testmozgás központú iskolai tanórákat (projektheteket és nyári táborokat) a pedagógiai program alapvető részeként. A diákok a cirkuszi tevékenységekkel – zsonglőrködés, tányérpörgetés, ördögpálcázás, diabolózás, akrobatika stb. – indirekt módon fejlesztik tanulási képességeiket és közösségi kompetenciáikat, amit év végén cirkuszi előadás formájában mutatnak be egymásnak, szüleiknek és tanáraiknak.¹³

⁸ Cirkus Cirkör: <https://cirkor.se/en> (Letöltés: 2023.02.26.)

⁹ Magyar Zsonglőr Egyesület: <https://www.youtube.com/@MZsonglorEgyesulet> (Letöltés: 2023.02.26.)

¹⁰ A Magyar Zsonglőr Egyesület szociális cirkuszi küldetése: <https://www.youtube.com/watch?v=BGD30V470mo> (Letöltés: 2023.02.26.)

¹¹ Magyar Zsonglőr Egyesület: *Ethnocirkusz, Sajókaza*. <https://www.youtube.com/watch?v=YFxDMR8BuS0> (Letöltés: 2023.02.26.)

¹² Magyar Nemzeti Cirkusz (2020): *Tudomány a porondon a Magyar Nemzeti Cirkusszal*. <https://www.youtube.com/watch?v=AHSZSBWtTxQ&t=838s> (Letöltés: 2023.02.27.)

¹³ Waldorf Fészek Iskola (2017): *WALDORF Fészek Iskola hatodikosok Cirkusz Előadása*. <https://www.youtube.com/watch?v=qv3ixOsGctQ> (Letöltés: 2023.02.27.)

3. ábra. A Fővárosi Nagycirkusz kihelyezett középiskolai cirkuszpedagógiai bemutatója:
artistaművészet
Fotó: Urbán Ádám

CIRKUSZPEDAGÓGIA A KÖZNEVELÉSBEN, KÖZOKTATÁSBAN

A hazai cirkuszi tehetséggondozás nagy múltú, több mint 70 éve működő közoktatási és szakképzési színtere a közelmúltban megújult, formális oktatási és képzési programja kiszélesedett. A **Baross Imre Artista- és Előadó-művészeti Akadémia Szakgimnázium, Gimnázium, Technikum és Alapfokú Művészeti Iskola**¹⁴ 10 éves kortól várja a tehetséges, artista pályára vágyó fiatalokat. Az artista szak mellett itt több társ- és háttérszakmát is el lehet sajátítani, mint például színpad- és porond-technikus, színháztechnikus, színész és színpadi táncos.

Magyarország Kormánya a 2019/2020-as tanévben hívta életre a **Lázár Ervin Programot** azzal a céllal, hogy a művészet, beleértve a cirkuszi előadóművészetet, szociális helyzetétől és területi elhelyezkedéstől függetlenül minden köznevelésben tanuló diák számára hozzáférhető legyen. A Fővárosi Nagycirkusz a Lázár Ervin Program keretében az általános és középiskolás korosztályt fogadja előadásain.

¹⁴ Baross Imre Artistaképző Szakgimnázium: https://www.youtube.com/watch?v=_4oNbOPwhGc (Letöltés: 2023.02.26.)

A cirkuszban látottak utólagos, klasszikus cirkuszpedagógiai feldolgozása a köznevelés helyszínein történik, amelyet a Fővárosi Nagycirkusz **Cirkuszpedagógiai részlege** tananyaghoz kapcsolódó cirkuszpedagógiai feladatlapokkal, illetve online cirkuszpedagógiai előadásokkal¹⁵ is támogat. Az előadásokban és a cirkuszi feladatsorokban cirkuszi produciókhoz kapcsolódó képekkel, szemléltető ábrákkal, animációkkal illusztráltan jelenik meg a tananyag – elsősorban a reál műveltségi területről –, amelyet a diákok már tanultak vagy tanulni fognak. A hatodikosok például a lengőtrapézhoz kapcsolódóan oldhatnak meg feladatokat az erő, a gravitáció, a mozgási energia vagy a vonzó hatás kérdéseiben, illetve gondolkodást, véleménykifejezést serkentő nyitott kérdéseket is kapnak, például a felelős állattartással, az emberi test határaival kapcsolatban.

A Fővárosi Nagycirkusz révén szintén klasszikus cirkuszpedagógiai programban is részesülnek a zánkai **Erzsébet-táborban** nyaraló hátrányos helyzetű gyermekek és fiatalok, akik számára a cirkuszpedagógiai program cirkuszi készségfejlesztéssel, a zsonglörködés, egyensúlyozás, talajakrobatika élményével egészül ki, és mindez online cirkuszpedagógiai előadások formájában is hozzáférhető.¹⁶

Az online cirkuszpedagógiai előadások és cirkuszművészeti magazinok mellékleteként megjelenő cirkuszpedagógiai feladatlapok a pedagógusokhoz is szólnak: általuk szabadon hasznosítható **foglalkoztató anyagokat, tanári segédanyagokat** és számtalan friss tanítási inspirációt jelentenek.

CIRKUSZPEDAGÓGIA A FELSOÓKTATÁSBAN

A Nemzeti Cirkuszművészeti Központ cirkuszpedagógiai szemléletű – nyitott, részvétele alapuló – felsőoktatási programot nyújt együttműködő felsőoktatási partnereinek, például: a **Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke** és a **Moholy-Nagy Művészeti Egyetem** oktatóinak és hallgatóinak. Az időszakos cirkusztörténeti, cirkuszméleti kurzusokat a **Magyar Cirkuszművészeti Múzeum, Könyvtár és Archívum** kutatócsoportjában dolgozó tudományos munkatársak (történész, etnográfus, esztéta, irodalmár, etológus szakemberek) vezetik, interaktív módszerekkel inspirálva a cirkuszról való kritikai gondolkodást, újabb kutatásokat és kreatív fejlesztéseket.

¹⁵ Fővárosi Nagycirkusz (2020): Lázár Ervin Program közvetítése. <https://www.youtube.com/watch?v=51HTBD-h49el&t=13s> (Letöltés: 2023.02.28.)

¹⁶ Erzsébet Táborok (2020): Gyakorlatozz a cirkusszal! 1–6. https://www.youtube.com/watch?v=HZ_rV-foF7Fw&list=PLHO7T-4NXJ3swxPlwFp6LW9hfpKWnJ2oC&index=2 (Letöltés: 2023.02.27.)

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma Kultúráért Felelős Államtitkárságának 2020/2021-es tanévben útjára indított felsőoktatási kulturális programja **A magyar kultúra felfedezése – Csontváry Program**. A programot, a kulturális intézmények által kínált előadásokat és az azokat kísérő részvételi alapú művészetpedagógiai foglalkozásokat a magyar és külföldi hallgatók szabadon választható tárgyként vehetik fel. A *Csontváry program* célja a magyar kulturális örökség értékeinek – ezek között a cirkuszi előadóművészetnek – megismertetése. A program keretében a Fővárosi Nagycirkuszba szervezeten érkező felsőoktatási hallgatói csoportok megnézik az aktuális előadást, majd szakterületüknek megfelelő, kiegészítő cirkuszpedagógiai programban részesülnek tudományos és cirkuszi szakemberek, valamint az előadásban fellépő artisták közreműködésével.

Sokan csodálkoznak vagy kételkednek abban, hogy a cirkuszban szinte minden tudományág jelen van és kutatható, ezért a cirkusz tudományos munkatársai látványos szemléltető videót tettek közzé a cirkusz és a tudomány meglepően gazdag kapcsolatrendszeréről a néprajztól a fizikán és pszichológián át az etológiáig.¹⁷

4. ábra. A Fővárosi Nagycirkusz kihelyezett középiskolai cirkuszpedagógiai bemutatója: nevetetés

Fotó: Urbán Ádám

2023 őszén a cirkuszművészet világában és a felsőoktatásban is új, korszaknyitó főiskolai szakindításra kerül sor. A **Budapest Kortárstánc Főiskolán** induló Cirkuszművészet alapszak (BA) cirkuszi táncos-, lovasakrobata- és bohócképzést nyújt a hallgatóknak.

¹⁷ Fővárosi Nagycirkusz (2021): Tudomány és cirkusz. https://www.youtube.com/watch?v=2iNSau2-CCs&ab_channel=FővárosiNagycirkusz (Letöltés: 2023.02.25.)

Ezt megelőzően 2023 januárjában indult el a Budapest Kortárs Tánc Főiskolán az első 30 órás **Cirkuszpedagógia továbbképzés** pedagógusok és cirkuszi szakemberek számára. A magas szintű formális cirkuszi szakok és képzések idővel remélhetőleg a hazai cirkuszpedagógiai fejlesztések egyik fontos erőforrásává, élő szakmai párbeszéd színterévé válnak.

KLASSZIKUS CIRKUSZPEDAGÓGIAI KEZDETEK A FŐVÁROSI NAGYCIRKUSZBAN

A Fővárosi Nagycirkusz cirkuszpedagógiai programja 2016. október 21-én, a *Lúdas Matyi a cirkuszban* című előadást követően lépett porondra, és tűnt fel ezzel a hazai kulturális pedagógiai szolgáltatások körében is. Az első **rendhagyó órákat** a cirkuszi ötletbörze pályázaton eredményes, vállalkozó kedvű fizika, biológia, kémia, matematika, magyar, történelem, testnevelés szakos általános és középiskolai pedagógusok tartották¹⁸ az előadásokon részt vett diákcsoportoknak, érdekes és meglepő kapcsolódásokat kiemelve az artistaművészek produkciói és az iskolai tananyag között:

Hogyan függ össze a lovak mozgása és a porond mérete? Mitől függ a trapéz lengési sebessége? Hogyan befolyásolja a súrlódás az artista forgását? Mekkora erő nyomja a gúlát tartó artista vállait? Mi segíti a kézgyengélyozót egyensúly fenntartásában? Hány labdát képes egy zsonglőr „egy körben” feldobni?

A rendhagyó órákon feltett kérdések megválaszolásához természetesen látni kell a cirkuszi előadást, majd kipróbálni a cirkuszi mozgásformákat, felfedezni és értelmezni azokat a tananyagban, és kitekintve, tágabb környezetben is alkalmazni a megszerzett tudást és képességeket. A többnyire gördülékeny tanulási folyamat nagyon eltérően zajlik különböző életkorú, kompetenciájú és társadalmi háttérű csoportoknál. A felmerülő szükségletek és igények hatottak a Fővárosi Nagycirkusz cirkuszpedagógiai szolgáltatására. A 2016-ban rendhagyó órákkal és iskolai pedagógusokkal elindított klasszikus cirkuszpedagógiai program az elmúlt hat évben a társadalmi sokszínűséghez és a változatos tanulási célokhoz, igényekhez alkalmazkodva fejlődött tovább. A cirkuszpedagógiai foglalkozástípusok száma jelentősen megnőtt, a tananyagközpontúság mellett nagyobb teret kapott a készségfejlesztés, a művészetpedagógia, a tehetséggondozás és az esélyteremtés, az interpretációt végzők között többségbe kerültek a cirkuszi szakemberek, miközben a fejlesztésekbe bekapcsolódott több cirkuszi szervezeti egység, részleg és társintézmény is. A Fővárosi Nagycirkusz ezzel

¹⁸ Fővárosi Nagycirkusz (2017): Cirkuszpedagógiai műhely a Fővárosi Nagycirkuszban. <https://www.youtube.com/watch?v=Kks5Vvxbh4> (Letöltés: 2023.02.20.)

létrehozta a **komplex cirkuszpedagógiát**, amely képes a cirkuszművészet, a köznevelés és a társadalom igényeire egyformán nyitottan és rugalmasan reagálni, és szolgáltatásait folyamatosan fejleszteni.

5. ábra. Készségfejlesztés a manézsban, a Fővárosi Nagycirkuszban

Fotó: Urbán Ádám

KOMPLEX CIRKUSZPEDAGÓGIAI KERETEK A FŐVÁROSI NAGYCIRKUSZBAN

A **Fővárosi Nagycirkusz** mint a **Nemzeti Cirkuszművészeti Központ** előadóművészeti intézménye, a cirkuszpedagógiai foglalkozások legfontosabb témáit és alapvető színterét nyújtja. A **Cirkuszpedagógiai részleg** a Nemzeti Cirkuszművészeti Központ tudományos módszertani egységében működik, fő feladata a komplex cirkuszpedagógiai programok fejlesztése, a csoportos foglalkozások szervezése és vezetése, a különböző cirkuszi szakterületeken cirkuszpedagógiai kezdeményezések generálása és koordinálása, valamint a kitelepülő cirkuszpedagógiai programok menedzselése.¹⁹

A Cirkuszpedagógiai részleg munkáját mások mellett a **Magyar Cirkuszművészeti Múzeum, Könyvtár és Archívum** (a Nemzeti Cirkuszművészeti Központ tudományos

¹⁹ Fővárosi Nagycirkusz (2023): Cirkusz Kommandó. <https://www.youtube.com/watch?v=5qbtF01Jvo0> (Letöltés: 2023. 02.20.)

tára) is segíti, amely a cirkuszi közgyűjtemény gyarapítása,²⁰ kutatások folytatása mellett cirkuszpedagógiában hasznosítható kiállításokat rendez,²¹ interpretációs fejlesztéseket végez,²² múzeumpedagógiai foglalkozásokat tart,²³ és nem utolsósorban szakmai támogatást és adaptációs bázist jelent a cirkuszpedagógia módszertani fejlesztéséhez.

6. ábra. Interaktív múzeumpedagógiai tablók a Fővárosi Nagycirkusz állandó kiállításában

Fotó: Joó Emese

A Cirkuszpedagógiai részleg módszertani fejlesztő, működtető és koordinációs tevékenysége a Fővárosi Nagycirkusz aktuális **komplex cirkuszpedagógiai programjában** az alábbi foglalkozástípusokat fejleszt és hangolja össze:

- ²⁰ Fővárosi Nagycirkusz (2023): *1000 könyv*. Tudomány világnapja és könyvünnep a Fővárosi Nagycirkuszban. <https://www.youtube.com/watch?v=Pd2RRYPtaeo> (Letöltés: 2023.02.20.)
- ²¹ Fővárosi Nagycirkusz (2023): *Circus Museum Flash N.001*. <https://www.youtube.com/watch?v=iwL5Ygr3Jl> (Letöltés: 2023.02.23.)
- ²² Fővárosi Nagycirkusz (2023): *Éltre kelt képek*. <https://www.youtube.com/watch?v=YTBek9KWYg8> (Letöltés: 2023.02.23.)
- ²³ Múzeumjáró (2020): *Múzeumjáró 115*. Cirkuszmúzeum, cirkuszpedagógia. <https://www.youtube.com/watch?v=zEaJaaD7aMA&t=389s> (Letöltés: 2023.02.23.)

1. **Rendhagyó óra**²⁴ – általános és középiskolások a cirkuszi előadáson, a cirkuszi előadáshoz és a közoktatáshoz egyformán kapcsolódó, az artista produkciókat és az iskolai tananyagrészeket összekötő és feldolgozó klasszikus cirkuszpedagógiai foglalkozás a manézsban, a cirkuszi előadást megelőző vagy követő órában.
2. **Tanulj cirkuszt!**²⁵ – utazó készségfejlesztő cirkuszpedagógiai műhely általános és középiskolások számára, alapvető cirkuszi mozgásformák (zsonglőrökös, egyensúlyozás, gúlaállítás stb.) megismerése és gyakorlása a köznevelés helyszínein, az iskola igényeihez alkalmazkodva.
3. **Audionarráció** – korhatár nélküli, integrált hátránykompenzáló és esélyteremtő cirkuszpedagógiai program vak, alig- és gyengénlátók és kísérőik számára, fő elemei a cirkuszi előadás megtekintése élő audionarrációval egybekötve és interaktív taktilis érzékenyítő foglalkozás a manézsban az előadást megelőző órában.
4. **Felelős állattartás** – általános és középiskolások a cirkuszi előadáson, a cirkuszi előadáshoz kapcsolódó, állatok közreműködésével zajló érzékenyítő etológiai foglalkozás a manézsban, a cirkuszi előadást megelőző vagy követő órában.
5. **Múzeumpedagógia** – általános és középiskolások a cirkuszi előadáson, a cirkuszi előadáshoz kapcsolódó, műtárgyakkal zajló interaktív értelmező és műelemző múzeumpedagógiai foglalkozás a cirkuszi kiállításokban, a cirkuszi előadást megelőző órában.
6. **Filmesztétika** – filmesztétikai foglalkozás középiskolások számára, a cirkusz világához kapcsolódó filmrészletek bemutatásával zajló interaktív értelmező és elemző foglalkozás a köznevelés helyszínein.
7. **Nevettetés** – artistaművészeti foglalkozás középiskolások számára, a cirkusz világához kapcsolódó, humorral és szerepjáttékkal zajló interaktív program a köznevelés helyszínein.
8. **Pályorientáció** – cirkuszszakmai foglalkozás középiskolások számára, a cirkusz „mindenségét” választható cirkuszi mesterségek és életpálya szempontjából megközelítő, a cirkusz formális közoktatási és felsőoktatási programjainak szemléltetésével zajló interaktív program a köznevelés helyszínein.

²⁴ Fővárosi Nagycirkusz (2019): Rendhagyó énekóra a manézsban! <https://www.youtube.com/watch?v=ULo6WtpguBE> (Letöltés: 2023.02.24.)

²⁵ Fészek Waldorf Iskola (2021): Tanulj cirkuszt! A Fészek Waldorf Iskola 7. osztálya 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=ZSKGvAj-0gM> (Letöltés: 2023.02.24.)

7. ábra. Felelős állattartás foglalkozás a Fővárosi Nagycirkusz aulájában

Fotó: Urbán Ádám

A KOMPLEX CIRKUSZPEDAGÓGIA, MINT OLYAN

A Fővárosi Nagycirkusz komplex cirkuszpedagógiai programja a hazai kulturális pedagógiai és cirkuszi szakterület egyik legújabb szolgáltatása. Általános jellemzője többek között, hogy **ingyenes** a résztvevők számára, **korhatár nélkül** igénybe vehető, **rugalmas** időben és a helyszínt illetően egyaránt.

A komplex cirkuszpedagógia alapfeltétele a **cirkuszi előadás megtekintése, a cirkuszi élmény**, amely a megismerés és feldolgozás oka és célja. A Fővárosi Nagycirkusz cirkuszpedagógiai programjain a porondon látott artistaprodukciónak és a cirkusz világának jelenségeit vizsgáljuk aktuális közönségünkkel és szervezett csoportjainkkal, közvetlen párbeszéd formájában, a cirkuszi jelenségek széles hazai és nemzetközi, jelenkorból kiinduló történeti összefüggésrendszerében. Differenciált esélyteremtő megközelítéssel, elméleti ismereteken és gyakorlati tevékenységeken keresztül kínáljuk a cirkuszi tanulás élményét mindenkinek, miközben mi is képet kapunk közönségünk cirkuszfogalmáról.

A komplex cirkuszpedagógia középpontjában a **cirkuszi testmozgás** áll. A hagyományos cirkuszi előadóművészet a cirkuszpedagógiában látványból aktív cselekvéssé változik. A cirkusz megnyílik mindenki előtt, és nemcsak lehetővé teszi, hanem ösztönzi is a részvételt: minél több cirkuszművészeti mozgásforma kipróbálását, elsajátítását, bemutatását. A cirkuszpedagógiában elsőbbséget kap a motoros képességek tudatos fejlesztése, ami természetesen hozza magával az affektív és kognitív képességek

fejlődését, miközben kihat a cirkuszban és a cirkuszon kívül egyaránt nélkülözhetetlen személyes és szociális képességek fejlődésére, mint például az együttműködés, csapatmunka, mérlegelés, pontosság, bátorság, kockázatvállalás, egyensúly, bizalom, kreativitás. A cirkuszpedagógia nem burkolt kiképzőterep artistaművészek utánpótlásához, azonban bárki felfedezhet magában olyan tehetséget, ami a formális artistaművészi képzés irányába vezetheti.

A komplex cirkuszpedagógiában a testmozgás mellett kiemelt hangsúlyt kap a **speciális cirkuszi tevékenységek** részvételén alapuló megismerése és ezekben is saját élmény megszerzése – például: cirkuszi etológusokkal a cirkuszban fellépő háziállatokkal való érzékenyítő foglalkozás, cirkuszi bohócokkal, komikusokkal interaktív szerepjáték, cirkuszi muzeológusokkal műtárgy-rekvizitek rendszerezése vagy cirkuszi műalkotások elemzése, cirkuszi zenészekkel zenekari hangszerpróba, cirkuszi táncosokkal tánckari mozgáspróba, cirkuszi technikusokkal hang- és fénypróba, cirkuszi tervezőkkel varrodai kosztümpróba, cirkuszi marketingesekkel kommunikációs gyakorlat stb.

A komplex cirkuszpedagógiába beletartozik a klasszikus cirkuszpedagógia, amelynek fő jellemzője a **közoktatáshoz kapcsolódás**: az iskolai tananyag cirkuszi jelenségekkel való szemléltetése és elmélyítése, ezzel párhuzamban a cirkuszi jelenségek tantárgypedagógia mentén történő értelmezése, tanulási igény szerint tetszőleges műveltségterületekkel és kompetenciaterületekkel összefüggésben. A közoktatáshoz kapcsolódó cirkuszpedagógiai programokhoz olyan segédanyagok és foglalkoztató anyagok (játékos kvízkérdések, ismeretbővítő feladatlapok, tananyagot szemléltető oktatóvideók, készségfejlesztő oktatóvideók stb.) készülnek, amelyek segítik az iskolai pedagógus kollégák munkáját, illetve amelyeket a diákok a közös iskolai feldolgozás alkalmával és önálló otthoni tanulás során egyaránt hatékonyan felhasználhatnak.²⁶

A komplex cirkuszpedagógia a közoktatáshoz közvetlenül vagy közvetve kapcsolódó, iskolapedagógiát kiegészítő **nem formális pedagógia**, amelynek módszertana nem iskolapedagógiai, hanem – a múzeumpedagógiához hasonlóan – **művészetpedagógiai** módszertan. A művészetpedagógiai megoldásokra való spontán törekvés mind a Fővárosi Nagycirkuszban, mind a köznevelés színterein megrendezett cirkuszpedagógiai programokon jellemző. Mivel a cirkuszpedagógiában tevékenykedő cirkuszi munkatársak többnyire járatlanok a formális és a nem formális pedagógiában, a múzeumpedagógusok pedig járatlanok a cirkuszban, az alábbi művészetpedagógiai technikák mindkét nézőpontból tanulságosak lehetnek:

²⁶ Erzsébet Táborok (2020): Gyakorlatozz a cirkusszal! 1–6. https://www.youtube.com/watch?v=HZ_rVfoF7Fw&list=PLHO7T-4NXJ3swxPlwFp6LW9hfpKWnJ2oC&index=2 (Letöltés: 2023.02.27.)

- 1. nézőpontváltás:** Válasszunk jelenkori, aktuális, a résztvevők életére hatással levő, őket érintő vagy számukra fontos cirkuszi témát (problémát, tevékenységet), és a feldolgozási folyamatot is a résztvevők reakcióira, visszajelzéseire építjük, az általuk feltett kérdések mentén haladjunk.
- 2. felkészülés:** Általánosságok helyett eredményesebb konkrét példák, érdekes történetek, szórakoztató anekdoták felvetése, ugyanez tárgyak, fényképek, plakátok, filmek formájában, illetve lehetőség szerint artisták vagy tapasztalt cirkuszi szakemberek bevonása és részvétele.
- 3. a kevesebb több:** A találkozás egyszeri és rövid, a saját élmény érdekében egyetlen jól körvonalazott témával, problémával, tevékenységgel foglalkozunk – kerülve a célcsoport tanulása szempontjából nem releváns, elterelő vagy töltelék elemeket.
- 4. semlegesség:** Kerüljük saját érzéseink, véleményünk megfogalmazását, amivel befolyásoljuk, sokszor gátoljuk a résztvevők saját érzéseinek és önálló véleményének kifejezését.
- 5. többszörös intelligencia:** A résztvevők a cirkuszpedagógiai programon „tisztalappal” vesznek részt, iskolai tanulmányi eredményük sem előnyt, sem hátrányt nem jelent, mivel a programon azokat a közoktatásban kevésbé fejlesztett intelligenciaterületeket helyezük előtérbe, amelyekben nem csak a jó tanulók lehetnek eredményesek.
- 6. jégtörés:** A foglalkozás elején egy kezdő játékkal, tevékenységgel vagy körkérdéssel mérjük fel előzetes tudásukat és tapasztalataikat, hogy a program során arra építve minél több ponton kapcsolódhassunk hozzájuk.
- 7. partnerség:** Kerüljük az iskolapedagógia frontális előadói beszédmódját, a hierarchikus gesztusokat és a fegyelmezést, ezeket kiválthatjuk a párbeszéd és az egyenrangú szakértői szerep felkínálásával, illetve a figyelem gyengülésekor változtassunk gyorsan az éppen érdektelen programelemre.
- 8. nyitott kérdések:** Állítások helyett kérdezzünk, eldöntendő helyett nyitott kérdéseket tegyünk fel, és rögtön kapcsolódjunk a résztvevők által felvetett témákhoz.
- 9. a cirkusz nyelvén:** Használjuk a cirkusz sajátos nyelvét jól érthetően, a jellemző kifejezéseket magyarázzuk meg és ismételjük el, hogy a résztvevők megértsék és elsajátíthassák.

- 10. homály:** Ne kérdezzünk olyat, amiről tudható, hogy a résztvevők nem tudják.
- 11. provokáció:** Kérdezzünk olyat, amiről tudható, hogy a résztvevőknek van ismerete, előítélete vagy véleménye.
- 12. humor:** Engedjünk teret a hibáknak, félreértéseknek, valaki nemtudásának, és kezeljük a nehéz helyzeteket is humorral, kedvességgel.
- 13. slusszpoén:** Legyen a tarsolyunkban érdekesség, meglepetés, amire a résztvevők nem számítanak, és amivel a kellő pillanatban valódi kihívás elé állítjuk és feldobjuk őket – mint például egy bűvésztrükk vagy egy gigantikus artista-eszköz, amit ők is kipróbálhatnak.

A Fővárosi Nagycirkusz cirkuszpedagógiai fejlesztése igen rövid idő, mindössze hat év alatt vált **rendkívül komplex és sokoldalú szakterületté**, amelyben változatos foglalkozástípusok, közönségkapcsolati és szakmai programok mellett a tehetségek mentorálása és a hátrányosságokkal élők méltányos ellátása egyaránt hangsúlyos és magas szinten működik, és folyamatosan fejlődik – ahogy ezt az alábbi példák és a már megszokott, lábjegyzetekben felkínált online hozzáférhető videók is szemléltetik.

A komplex cirkuszpedagógia szerves része a **tehetségmentorálás**, amelyben a cirkusz iránt elkötelezett fiatalok kapnak lehetőséget a bemutatkozásra,²⁷ illetve az iskolai közösségi szolgálat keretei között cirkuszi kompetenciáik továbbfejlesztésére.

8. ábra. Audionarráció a Fővárosi Nagycirkusz előadásán

Fotó: Urbán Ádám

²⁷ Tehetséggondozás: Fővárosi Nagycirkusz (2022): Túri Ádám – Cirkuszok Éjszakája 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=dmgGGwwUnlo> (Letöltés: 2023.02.20.)

A komplex cirkuszpedagógiai foglalkozástípusok közül kiemelkedik a Fővárosi Nagycirkusz **komplex akadálymentesítési és esélyteremtési programja**, amely többféle fizikai és szociális hátrányosságot is méltányos bánásmódban részesít. Ezek között a legújabb és a legdinamikusabban fejlődő az **audionarráció** módszere,²⁸ amelynek keretében vak, alig- és gyengénlátó emberek audionarrálás kíséretében élvezhetik a cirkuszi előadásokat.

Lényege, hogy narrátor segítségével elbeszéljük, elmeséljük a látványt, a vizuális üzeneteket, hozzásegítve a látássérülteket a teljesebb élményhez. A látássérült néző egyik fülével az előadás hangjait követi, másik fülén a narrátor hangja segíti az előadás követését. (FEKETE 2023: 4)

Az audionarrációt sajátos taktilis érzékenyítő, úgynevezett *Tapi* program vezeti be a résztvevők és a cirkuszi közreműködők számára:

A cirkuszban mint nonverbális előadóművészeti térben nincs történet, nincs szó, nincs hang alapú információkövetítés a szereplők (színészek, artisták) és a nézők között. Ezért hatványozottan szükség van előzetes információra az előadás megértéséhez, annak hangulatának, érzelmi töltésének megéléséhez. [...] A cirkuszi kupola középső pontja különleges akusztikával veri vissza a hangot. Ennek megélése, kipróbálása izgalmas, és a térérzékelésben segíti a nézőt. Egyenként be kell engedni a látogatót a tér középső pontjára, és engedni kell, hogy a saját hangjának visszhangja segítségével megtalálja a porond középső pontját. (FEKETE 2023: 5)

A Fővárosi Nagycirkusz nemzetközi szinten is egyedülálló, komplex audionarrációs programja a visszajelzések szerint²⁹ életre szóló élményt jelent a benne résztvevőknek.

9. ábra. *Tapi* program a Fővárosi Nagycirkusz audionarrált előadásához kapcsolódóan

Fotó: Nagy Attila

²⁸ Fővárosi Nagycirkusz (2022): Audionarráció a Fővárosi Nagycirkuszban (Kossuth Rádió: *Napközben*. [riport]). <https://www.youtube.com/watch?v=2w94ITZ-BAE> (Letöltés: 2023.02.21.)

²⁹ Vakok és Gyengénlátók Békés Megyei Egyesülete (2022): Látogatás a Fővárosi Nagycirkuszban. <https://www.youtube.com/watch?v=KibQV1jVwIA> (Letöltés: 2023.02.21.)

A komplex cirkuszpedagógiában vannak **extra cirkuszpedagógiai tevékenységek** is, amelyeket a fentiekhez hasonlóan – a teljesség igénye nélkül – online hozzáférhető videók is szemléltetnek.³⁰

Extra cirkuszpedagógiai tevékenységnek nevezhető a különböző **cirkuszi pályázatok** menedzselése, mint például a *Nincs mááásik! 130 éves a Fővárosi Nagycirkusz* című kiállításához kapcsolódó *A cylinder titka* című alkotópályázat,³¹ vagy az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny *Micsoda cirkusz!* alkotópályázata,³² illetve a pandémia idején a Magyar Nemzeti Múzeum kezdeményezéseként létrejött *Múzeumi karantén-pályázat*.³³ Utóbbiba a cirkuszi múzeumpedagógia egy titokzatos fakír-történettel kapcsolódott be, és a pályázók között négy különdíjat is kioszthatott. További izgalmas extra cirkuszpedagógiai program volt részt venni a **30. Művészetek Völgye Fesztiválon**, és a MANK Porta szabadidős művészetpedagógiai programjában cirkuszi készségfejlesztéssel, interaktív bohócelőadással, artistaprodukciónkkal, rekvizitbemutatóval, cirkuszi képzőművészeti kiállítással, műtárgyrejtvényvel és cirkusztörténeti kvízzjátékkal szórakoztatni a közönséget.³⁴ Végül, de nem utolsósorban, immár hagyományosan két évente, a Budapest Nemzetközi Cirkuszfesztivál keretében kerül sor egy igazán extra cirkuszpedagógiai programra, a hazai és nemzetközi cirkuszszakmai és pedagógus résztvevőkkel zajló **Cirkuszpedagógiai konferenciára**.³⁵

10. ábra. Interaktív múzeumpedagógiai foglalkozás a Fővárosi Nagycirkusz szabadidős programjában, a Művészetek Völgyében

Fotó: Fuszka Nikol

³⁰ „Vigyázat, csalok!” (Rodolfó). Az egyik videó ugyanis félrevezető, mivel csupán a címe egyezik meg az extra cirkuszpedagógiai program címével, a tartalma másról szól...

³¹ Fővárosi Nagycirkusz (2019): *A cylinder titka* c. alkotópályázat. <https://www.youtube.com/watch?v=yxLGh4S-jYuc&t=20s> (Letöltés: 2023.02.21.)

³² *Micsoda cirkusz!* (részlet az 1974-es felvételből). Közzétette: Fővárosi Nagycirkusz <https://www.youtube.com/watch?v=8QGw4tivuP4> (Letöltés: 2023.02.21.)

³³ Nemzeti Cirkuszművészeti Központ, Fővárosi Nagycirkusz (2020): *Múzeumi karantén-pályázat*. Különdíjak. <https://www.youtube.com/watch?v=ykljvl93d7l> (Letöltés: 2023.02.20.)

³⁴ Alkotóművészet MANK (2021): MANK ArtPorta a 30. Művészetek Völgye fesztiválon. <https://www.youtube.com/watch?v=zX-BQA1WhiM> (Letöltés: 2023.02.21.)

³⁵ Cirkuszpedagógiai konferencia: https://www.youtube.com/watch?v=AJ3goWc8_Ro (Letöltés: 2023.02.21.)

CIRKUSZPEDAGÓGIA A NÉGYZETEN: KÜLDETÉS ÉS FENNTARTHATÓSÁG

Az eddigi nagyvonalú áttekintés talán elegendő ahhoz, hogy a „cirkuszpedagógia minden is” felvetés megteljen megfelelő tartalommal. Már csak egy adósság maradt, a cirkuszpedagógia küldetésének és fenntarthatóságának kifejtése, különösen annak fényében, hogy azt már tudjuk: a cirkusz művészi küldetése, egyben fenntarthatóságának alapja, hogy mindenkiben képes valamilyen érzelmet kiváltani; a cirkuszpedagógiai küldetése, egyben fenntarthatóságának alapja, hogy egyszerre képes változásokat előidézni az emberekben ismereteik, képességeik és attitűdjeik terén; a cirkusz társadalmi küldetése, egyben fenntarthatóságának alapja pedig, hogy valóban mindenkié. *Vajon mi a küldetése és fenntarthatóságának alapja a komplex cirkuszpedagógiának, a 21. század egyik legújabb hazai kulturális pedagógiai szakterületének?*

Véleményem szerint **a komplex cirkuszpedagógia küldetése a cirkuszhoz való hozzáférés és a cirkuszban való részvétel, ezáltal a cirkusz valódi világának megismerése és a cirkuszművészet egyedülálló értékeinek megbecsülése.** A cirkuszpedagógia fenntarthatóságához jelentősen hozzájárul a szolgáltatás ingyenessége, a korhatárt, időt és helyszínt illető rugalmasság, de mindenekelőtt és legfőképpen a testmozgás előtérbe helyezése, amelynek köszönhetően egyensúlyba kerülhet az ember három alapvető működési területe: a kognitív, affektív és motoros terület. **A komplex cirkuszpedagógia fenntarthatóságához** szerintem másfajta egyensúly is hozzájárul: **a cirkusz és az emberek kölcsönös egymástól tanulása.** A cirkuszpedagógia nyitott tanulási folyamataiban ugyanis a tanulás nem egyirányú folyamat. Az emberek cirkusznak kifejezett visszajelzései, őszinte véleményei, szükségletei és megalapozott igényei jelentős segítséget nyújtanak a cirkuszi előadóművészet és a cirkuszi szolgáltatások fejlesztéséhez, a cirkusz társadalmi bázisának szélesítéséhez. Ha a cirkuszpedagógia legalább annyit tanul másoktól, mint tanít másoknak, akkor pedagógiai eredményességét valójában megduplázza. A cirkuszpedagógia tehát minden is, a négyzeten.

ÖSSZEGZÉS

A cirkuszpedagógia egyedülálló sajátossága a nem formális kulturális pedagógiai területen, hogy képes egyformán megérinteni és motiválni minden intelligenciaterületet, temperamentumot, tanulási stílust, kompetenciát, tehetséget és hátrányosságot: valóban lehet mindenkié. Tudás, érzés, mozgás, részvételiség, motivációs lehetőség és örömforrás egyben, amely a közoktatás közvetlen közelében és attól távolabb,

a szórakoztatás, a tanulás, az esélyteremtés – gyakorlatilag a társadalmi és a művészeti élet minden területén – sikeres és hatékony lehet.

A Fővárosi Nagycirkusz 2016 óta zajló dinamikus cirkuszpedagógiai programja jelenlegi komplex formáját és változatos módszertanát illetően hazai és nemzetközi viszonylatban, jelenkori és történeti kitekintésben is páratlan. A cirkuszban és a pedagógiában ismert előzmények, párhuzamok olyan értékes források, amelyeket a cirkuszpedagógia újragondolva, a kortárs kultúra és sokszínű társadalom igényeihez és szükségleteihez rugalmasan alkalmazkodva fejleszt tovább és alkalmaz bármilyen környezetben. A cirkuszpedagógia folyamatos fejlődését és fenntarthatóságát a hozzá hasonló szemléletű cirkuszi és művészetpedagógiai irányzatok párbeszéde, a résztvevőkkel és a nézőközönséggel intenzív kölcsönhatás biztosítja.

Mivel a cirkusz és a pedagógia világában egyaránt új szakterületről van szó, jelenlegi első és csupán nagyvonalú cirkuszpedagógiai összefoglalónk célja a komplex cirkuszpedagógia fogalmának meghatározása, irányzatai összefüggéseinek bemutatása, szerteágazó tevékenységeinek és együttműködéseinek elemzése, gyakorlatias példáinak és adaptív művészetpedagógiai technikáinak felmutatása volt – szemléltetve mindezt kizárólag olyan audiovizuális hivatkozásokkal, amelyek képesek hitelesíteni és életre kelteni (szóközökkel együtt) 40 499 karaktert.

IRODALOMJEGYZÉK

- BÁN I. & JOÓ E. (2016): Egy szuszra! Ifjúsági tehetség gondozó program. *Művészeti Alap*, 3, 14.
- BOLTON, R. (2004): *Why Circus Works. How the Values and Structures of Circus Make It a Significant Developmental Experience for Young People* [PhD-disszertáció]. Murdoch University, Perth. <https://researchrepository.murdoch.edu.au/id/eprint/401> (Letöltés: 2023.02.20.)
- BORSÓS B. (2022): Harmónia ember és állat között. *Magyar Kultúra*, 2(1), 107.
- CZINGEL SZ. & JOÓ E. (2019): A sárközi sárkány. *MúzeumCafé*, 74(6), 132–143.
- ÉLIÁS I. & JOÓ E. (2020): Múzeumpedagógiai tevékenységek és programok minősítési szempontrendszer. In NAGY M. (szerk.): *Fókuszban a közönség. Útmutató a család-, gyermek- és iskolabarát múzeumi működéshez, a múzeumpedagógia, az önkéntesség és az IKSZ minőségmenedzsmentjéhez*. Múzeumi iránnytű 28. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre, 183–206. https://mokk.skanzen.hu/admin/data/file/20200131/2020-01-muzeumi-iranytu_28_web.pdf (Letöltés: 2023.02.28.)

- FEKETE P. (2023): *A taktilis érzékelési előkészítő foglalkozás jelentősége a nonverbális előadóművészeti előadások audionarrálása során* [kézirat]. Nemzeti Cirkuszművészeti Központ, Fővárosi Nagycirkusz, Budapest.
- FEKETE P. (2022): Cirkuszi utak a 21. században. *Magyar Kultúra*, 2(1), 90–91.
- FRAZON Zs. & JOÓ E. (2008): *Vízálló*. Kiállítási katalógus, Néprajzi Múzeum, Budapest.
- GALLYAS V., SZABÓ M., Dr. GYARMATHY É., CSÜRÖS D., TÓTH M., GÖNYE L., & STALLENBERGER D. (2021): *A cirkusz mindenkié. Kézikönyv a szabadidős- és szociális cirkusz pedagógiájáról*. Magyar Zsonglőr Egyesület, Budapest.
- JOÓ E. (2022): Produkció! Porondon a cirkuszmúzeum. *Magyar Kultúra*, 2(1), 92–97.
- JOÓ E. & SÁNDOR A. (2022): Cirkuszpedagógia? Irány a Fővárosi Nagycirkusz! *Magyar Kultúra*, 2(1), 104–106.
- JOÓ E. & SZLÁVIK Á. (szerk.) (2021): *Circus Flow. Kortárs Művészeti Tárlat* (kiállítási katalógus), Nemzeti Cirkuszművészeti Központ Nonprofit Kft., Budapest.
- JOÓ E. (2020a): Múzeum a cirkuszban, cirkusz a múzeumban. *MúzeumCafé*, 79(5), 118–129.
- JOÓ E. (2020b): A múzeumpedagógia fogalma. In SÁGHI I. (szerk.): *Múzeumliskola*, 22. *Pedagógusok múzeumhasználati és múzeumpedagógiai módszertani alapjai*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre, 48–111. <https://mokk.skanzen.hu/admin/data/file/20220111/22muzeumiskola22.pdf> (Letöltés: 2023.02.28.)
- JOÓ E. (2020c): A múzeumi iskolai közösségi szolgálat minőségbiztosítása. In NAGY M. (szerk.): *Fókuszban a közönség. Útmutató a család-, gyermek- és iskolabarát múzeumi működéshez, a múzeumpedagógia, az önkéntesség és az IKSZ minőségmenedzsmentjéhez*. Múzeumi iránytű 28. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre, 207–242. https://mokk.skanzen.hu/admin/data/file/20200131/2020-01-muzeumi-iranytu_28_web.pdf (Letöltés: 2023.02.28.)
- JOÓ E., SZONDAY SZ. et al (é.n.): Cirkopédia: A manézs művészete. *CircuSchool*. <https://circuschool.hu/cirkopedia> (Letöltés: 2023.02.28.)
- JOÓ E. (2019): Esélyteremtő múzeumi kezdeményezések. In CSONGOR A. (szerk.): *Esélyegyenlőségi módszertani útmutató kulturális intézményeknek*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ – NMI Művelődési Intézet – Országos Széchényi Könyvtár, Budapest–Szentendre. https://cselekvokozossegek.hu/wp-content/uploads/Eselyegyenloseg_01_04v_web_boritoval.pdf (Letöltés: 2023.02.28.)
- JOÓ E. (szerk.) (2019): *MIKSZ. Gyakorlati útmutató az iskolai közösségi szolgálat múzeumi szervezéséhez*. Múzeumi iránytű 20. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre. https://mokk.skanzen.hu/admin/data/file/20191120/2019-08-muzeumi-iranytu_20.pdf (Letöltés: 2023.02.28.)

- Joó E. (2019): Sajátmúzeum – avagy a múzeum esélye. In ARAPOVICS M., BERECKZI I., & NAGY M. (szerk.): *A kulturális közösségfejlesztés gyakorlata a múzeumokban*. Múzeumi iránytű 17. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre, 127–151. <https://mokk.skanzen.hu/admin/data/file/20191122/muzeumi-iranytu-17.pdf> (Letöltés: 2023.02.28.)
- Joó E. (2018): Hajléktalan emberek a múzeumokban. *Magyar Múzeumok*, 2018. március 28. <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/hajlektalan-emberek-a-muzeumokban> (Letöltés: 2023.02.28.)
- Joó E. (2017): A múzeum nem játék. In LAKAT E. & NAGY V. (szerk.): *Játék és tudomány a Hetedhét Játékmúzeumban. Válogatás a Moskovszky Éva emlékére rendezett konferenciák előadásaiból 2012–2016*. Hetedhét Játékmúzeum, Székesfehérvár.
- Joó E. (2017): Tantárgy és barkochba. In dr. ARAPOVICS M., dr. BERECKZI I., & NAGY M. (szerk.): *Múzeumi közösségek – közösségi múzeumok*. Múzeumi iránytű 13. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre, 235–250., 16. <https://mokk.skanzen.hu/admin/data/file/20180606/muzeumi-iranytu-13.pdf> (Letöltés: 2023.02.27.)
- Joó E. (2016): Kiválasztók és kiválasztottak: Részvétel és együttműködés a múzeumpedagógiában. *Replika*, 100(5) (különszám), 85–94. <https://www.replika.hu/replika/100-11> (Letöltés: 2023.02.27.)
- Joó E. (2014): Szükségük van-e munkafüzetekre, feladatlapokra a múzeumpedagógiai foglalkozások résztvevőinek, és ha igen, milyenekre? *MúzeumCafé*, 8(5), 33.
- Joó E. (2014): Bőrröndben menő! A Néprajzi Múzeum legújabb „gurulós” projektjéről. *MúzeumCafé*, 8(4), 49–51.
- Joó E. (2012): Kiment a ház az ablakon: Az EtnoMobil 2.0 projekt. In KÁRPÁTI A. & JOÓ E. (szerk.): *„Segítség! Tárgyas ragozás → szubjektív etnográfia” című tanulmányi kiállítás, hasznosítási koncepció tanulmány*. Néprajzi Múzeum, Budapest. <https://targyasragozas.hu/muzeumpedagogia.html> (Letöltés: 2023.02.27.)
- Joó E. (2011): Ha a múzeum megy a látogatóhoz: Az Etnomobil 2.0 projekt. *MúzeumCafé*, 5(6), 46–48.
- Joó E. (2008): Vízálló Expedíció: A Néprajzi Múzeum új alternatív programja. In *Múzeumok Mindenkinek*. Műhelytanulmányok. Oktatási és Kulturális Minisztérium, Budapest.
- KÖNYÖT D. (2022): A nevetésnek nincs színe, vallása, neme, egyszerűen csak jó. *Magyar Kultúra*, 2(1), 98–103.
- PACSIKA M. (2018): *Jelentés a Cirkuszpedagógia szakmai tárgyban készült desktop kutatás eredményeiről* [kézirat]. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre.
- PÁL D. L. (2022): Mi a cirkusz? Kötődéstörténetek egy különleges hívószóra. *Magyar Kultúra*, 2(1), 88–89.

- SÁNDOR A. (2020): Rendhagyó nyelvtanóra a porondon: Anyanyelvi nevelés a cirkuszművészet segítségével. *Anyanyelv-pedagógia*, 1. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=834> (Letöltés: 2023.02.20.)
- SZABÓ M. (2015): Cirkusszal nevelni, *Tani-tani*, 2015. okt. 18. https://www.tani-tani.info/a_szocialis_cirkusz_modszere (Letöltés: 2023.02.24.)
- SZONDAY SZ. (2022): Több mint verseny – inspiráció. A cirkuszfesztiválok szerepéről. *Magyar Kultúra*, 2(1), 108.
- SZONDAY SZ. (2010): *A porond trónörökösei. A Baross Imre Artistaképző Szakközépiskola és Szakiskola múltja, jelene és jövője*. Baross Imre Artistaképző Szakközépiskola, Budapest.
- VÁSÁRHELYI T. & KÁRPÁTI A. (2013): *Kiállítási kommunikáció*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest. https://www.eltereader.hu/media/2014/05/Kiallitasi_kommunikacio_READER.pdf (Letöltés: 2023.02.27.)